

**ГЕНДЕРНА СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ Й ДЕКОНСТРУКЦІЯ
У ПОСТКОЛОНІАЛЬНІЙ ПРОЗІ АВСТРАЛІЇ****GENDER STEREOTYPING AND DECONSTRUCTION
IN POST-COLONIAL AUSTRALIAN PROSE****Козлова Т. О.,**<http://orcid.org/0000-0001-5879-6054>

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету

Статтю присвячено аналізу ґендерних стереотипів в австралійському постколоніальному дискурсі. На матеріалі англійськомовної прози розглянуто особливості формування маскулінних та фемінінних образів у творах письменників і письменниць. Гендерна стереотипізація віддзеркалює гіперболізовані риси чи якості членів австралійського суспільства, розкриває норми поведінки у традиційно маскулінній культурі Австралії. Формування австралійської культурної традиції, зокрема розуміння ролі чоловіка та жінки відбувалося під впливом низки історико-соціальних чинників: заснування колонії для каторжників з Великої Британії, демографічний дисбаланс на початкових етапах колонізації континенту та абсолютне переважання чоловіків; потужний потік чоловіків-мігрантів впродовж пізніших етапів формування Австралійського Союзу та доби «золотої лихоманки». Результати аналізу лексичної репрезентації ґендерних авто- та аллостереотипів в австралійському суспільстві підтверджують актуальність його історичної орієнтації на маскулінний тип культури. При цьому типізоване применшення ролі жінки не пов'язано з будь-якими соціальними обмеженнями. Створені в постколоніальному дискурсі жіночі образи вирізняються ознакою 'фізично слабша за чоловіка'. Це пояснюється аксіологічними настановами суспільства, основоположні цінності якого – витривалість, невибагливість, винахідливість, рівність та партнерські стосунки – ґартувалися в суворих умовах унікального природного та соціального простору. Попри консервативність уявлень про жіночі та чоловічі ролі в суспільстві, у постколоніальній прозі Австралії ХХ ст. спостерігаються ознаки деконструкції усталених стереотипних образів чоловіків та жінок. Симбіоз ґендерної критики та філологічного аналізу у гуманітарному просторі сьогодення дозволяє переосмислити зміст ґендерної взаємодії, переглянути зв'язки між культурою і комунікацією, простежити історичні, культурні та ідеологічні трансформації, що відбуваються в суспільстві.

Ключові слова: гендер, авто- та аллостереотипи, образ, постколоніальний дискурс, маскулінність, фемінінність, міжкультурна комунікація, лінгвосеміотика, деконструкція образу, виразальні засоби.

The article discusses gender stereotypes in Australian postcolonial discourse. Using the material of modern English-language prose, it examines the peculiarities of masculine and feminine images created in the works of male and female writers. Gender stereotyping hyperbolizes traits of members of Australian society as well as it reveals norms of behaviour in the traditionally masculine culture of Australia. The formation of the Australian cultural tradition, in particular the understanding of the roles of men and women, was shaped by a number of historical and social factors: the establishment of a colony for convicts from Great Britain, demographic imbalance at the initial stages of the colonization of the continent and the absolute predominance of men; a powerful flow of male migrants during the later stages of the formation of the Australian Union and the era of the "Gold rush". The results of the study focusing on lexical representation of gender auto- and heterostereotypes in Australian society confirm the relevance of its historical orientation towards the masculine type of culture. However, the typified belittling of the role of women is not due to any social restrictions. Created in literary prose are distinguished by the feature of being 'physically weaker than men', female images rather emerge due to the Australians' axiological guidelines and their fundamental values, such as endurance, unpretentiousness, resourcefulness, equality and partnership, which were tempered in the harsh conditions of the country's unique natural and social environment. Despite the conservative ideas about female and male roles in society, there are signs of deconstruction of established stereotypical images of men and women in the prose of Australia of the 20th century. The symbiosis of gender criticism and philological analysis in the contemporary humanitarian space allows us to rethink the content of gender interaction, review the connections between culture and communication, and trace the historical, cultural and ideological transformations taking place in society.

Key words: gender, auto- and heterostereotypes, image, postcolonial discourse, masculinity, femininity, intercultural communication, linguo-semiotics, image deconstruction, expressive means.

Постановка проблеми. У сучасних гуманітарних студіях неуклінно зростає актуальність дослідження комунікації. Інтерес процесів спілкування, яке реалізується засобами різносистемних семіотик, стимулює усвідомлення ролі осо-

бистісних характеристик учасників дискурсу та інших чинників спілкування на моделі його реалізації. Важливою виявляється диференціація учасників дискурсу, яка впливає на типові моделі дискурсної реалізації від типу мовної особистості

залежать стратегії поведінки [1–3]. Наприклад, конфліктна комунікація реалізується як пряма вербальна агресія у разі залучення в процеси дискурсотворення інвективного типу мовної особистості. Куртуазний тип учасників спілкування стимулює експресію, емоційність, виразні образи і тяжіння до етикетності. Раціонально-евристичний тип мовної особистості додає спілкуванню розсудливості та іронії. Як зазначають Г. Буссманн та М. Хеллінгер, особистісні характеристики учасників процесу комунікації являють собою нерозривну єдність індивідуальних, соціальних, національно-культурних та загальнолюдських особливостей поведінки [4, р. 11–17]. Цілком очікувано, що що гендерні ознаки комунікантів також відбиваються на засобах, способах і результатах спілкування, а відтак віддзеркалюються в дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерні стереотипи [4] – привабливий об’єкт дослідження в гуманітаристиці [6], зокрема у вітчизняному [7; 8] та зарубіжному мовознавстві та літературознавстві [9; 10]. Розглянуто різні питання дискурсу в гендерній площині [11]: соціальні очікування та риси маскулінності [12], гендерна специфіка політичної та медійної комунікації [13], феномен інституційного сексизму [14], гендерні стереотипи в рекламному дискурсі [15], гендерне спрямування імпліцитності дискурсивних актів. Попри численні публікації, специфіка гендерної стереотипізації в австралійському художньому дискурсі залишається маловивченою [16–19].

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі стереотипізації опозиції ‘маскулінність – фемінінність’ в австралійському англійськомовному дискурсі та виявленні особливостей її актуалізації. Об’єкт дослідження становить образ жінки та чоловіка в австралійській посколоніальній прозі XX ст. Предмет дослідження: специфіка зображення гендерних стереотипів в художніх текстах австралійських англійськомовних авторів та авторок. Матеріалом дослідження слугували 50 текстових фрагментів, в яких актуалізовано гендерні стереотипи, створені австралійськими письменниками і письменницями.

У дослідженні застосовано комплекс методів і методик, зокрема метод суцільної вибірки та контекстологічний метод – для вилучення текстових фрагментів; описовий, структурний, інтерпретативний та порівняльний методи – для зіставного аналізу засобів репрезентації образів жінок та чоловіків.

Виклад основного матеріалу. Становлення культурної свідомості в Австралії коріниться

в історичному минулому країни, в часи формування колонії. З огляду на соціальні особливості, перші переселенці з Великої Британії представляли собою відносно однорідну групу карних злочинців, переважно чоловіків. Необхідність долати труднощі життя у географічно віддаленому і посушливому регіоні зумовили формування унікальності національного етосу, системи цінностей та стереотип австралійця: мужнього, витривалого, надійного, байдужого до авторитету і незалежного чоловіка – “*the good ol’ Aussie bloke*” [18].

В австралійській прозі XX ст. образи чоловіків та жінок втілюють гендерні стереотипи, створені відповідно до соціальних норм суспільства. Вони також засвідчують складний характер чоловічих та жіночих відносин: “*As far as Australian writers are concerned, right up to modern times, male-female relationships have no potential literary substance. There no Australian love-poems. There are few detailed studies of women in the Australian novel*” (М. Dixon. *The Real Matilda*) (цит. за: [20]).

Домінантна роль чоловіка виявляється, наприклад, в репрезентації автопортрету та його сприйняття жінкою: “*It was good timing to ask him the all important question (after 25 years!!!): How do I make you feel loved and cared for? He looked me straight in the eyes and told me what doesn’t make him feel good with an answer that astounded me. He said: “Criticism cripples a man. It stops him in his tracks. He says to himself: Well, I won’t do anything.” He went on: “A man is harder on himself when he makes a mistake... it makes a man resentful to have his mistakes brought up in front of other people by his wife / partner.” ... A life-changing statement for me and anyone else listening*” (*Stopping a man in his Tracks ... Bridging a gap Between men and Women*) [21, р. 33]. Наведений приклад розкриває лідерські якості чоловіка, його різке ставлення до критики з боку жінки, неприпустимої за правилами австралійського суспільства (“*Criticism cripples a man*”, “*it makes a man resentful to have his mistakes brought up by his wife / partner*”). Для жінки важливішими є питання любові й піклування (“*all important question*”). Тому така чоловіча відвертість, концентрація на власних оцінках та емоціях, ігнорування її присутності приголомшливі (“*A life-changing statement*”).

Алlostереотипний образ чоловіка відповідає автостереотипу, адже ці образи вербалізовані за допомогою лексики з інгерентними позитивними значеннями. Оцінна забарвленість стереотипних описів створюється низкою епітетів: “*essential rightness*” [22, с. 251], “*independent community*”, “*free men*” [23, с. 54], “*with pathetic humour*” [24, р. 2],

“a smart Bushman” [25, p. 26], “*man’s strong hands on the wheel*” [26, с. 57] Автостереотип австралійця вводить у фокус уваги нестримність й розкутість чоловічої поведінки, що виразно представлено в іронічній формі через гіперболи, створені за допомогою одиниць із значенням надмірності (*too lazy to be masters in their own homes; too careless, too drunk most of their time*) [24, p. 26].

Натомість, стереотип австралійки очима австралійця фокусує на слабкості, сором’язливості, невибагливості і непомітності жінки. Чоловічі уявлення про жінок зазвичай отримують експліцитну вербалізацію зазначених ознак з допомогою епітетів (“*sweet face*”; “*high, small, bright, and shyly serious*”; [27, p. 4]; “*She had a curiously pure and naive mind*” [28, p. 107]) та порівнянь (“*straight as a needle*” [27, p. 4]; “*silent as an owl*” [22, p. 19]).

Оппозиція ‘маскуліність – фемінінність’ підсилюється різноманітними способами і засобами:

– повторами заперечень, завдяки чому підкреслюється, наприклад, неспроможність жінок розуміти чоловічі проблеми (“*But a woman doesn’t understand these things – she never will, she can’t – and it would be just as well for us to try and understand that she doesn’t and can’t understand them*” [29, p. 67]) та байдужість чоловіків до жіночих емоцій (“*He had not given a word, nor a gesture of tenderness, the tenderness that was still in his heart for her, only overlaid by cares and anxieties*” [26, с. 60]);

– інтенсифікацією висловлення шляхом анафори, за допомогою якої підсилено ідею чоловічої солідарності (“*We few, we happy few, we band of brothers*” [23, с. 54]; “*I don’t think we ever understood women properly,*” he said... “*I don’t think we ever will...*” [29, p. 66]).

Географічна ізолюваність Австралії та відчуття самотності, яке глибоко переживають поселенці у своєму протистоянні природі, проектується на відчуженість у стосунках між чоловіком і жінкою. Ідея братерства (MATESHIP) – символ австралійської культури, у постколоніальній прозі постає винятково як привілей чоловіків: “*The ‘mateship’ ingredient in Australian tradition was always and is necessarily one-sided; it left out of account the whole relationship with women*” [19, p. 138–139].

Окрім дисбалансу маскуліності і фемінінності, інші важливі аспекти гендерної стереотипізації у постколоніальному дискурсі стосуються етнічної ідентичності й ролі жінки, а також страждань від насильства, фізичних вад тощо. Питання ідентичності в полікультурному просторі Австралії співвідноситься з ширшим колом проблем щодо

гібридної культури, відчуття інакшості (маргінальності) та внутрішнього конфлікту особистості, який вимушені долати представниці австралійського суспільства. Постколоніальний фемінізм висуває ідеї подвійного пригнічення через расову і статеву відмінність. Виразною в постколоніальному дискурсі Австралії є тенденція до деконструкції гендерних стереотипів епохи колоніалізму.

Стереотип чоловіка традиційно пов’язується з природою й символізує завоювання країни. Виразні порівняння уживаються прозаїками постколоніальної доби і виявляються ефективним способом ототожнення чоловіка та природи: “*Uncle Tony... moved through the water like a seal. That deep chest of his took in so much air that he was almost as much at home below the surface as above it*” [22, p. 71–72]; “*He had been born on an island at the other end of the Passage, and seemed as native to the place as the inconspicuous tea-tree of the mud*” [22, p. 3]. Зазначимо, що таким способом досягається романтизація образу природи й піднесення стереотипного маскулінного образу, які становлять ядро цінностей австралійської культури.

Водночас образ жінки, яка страждає від насильства та відчуженості, втілює ідею підкореної землі: “*Oblivion overwhelmed her as when Hugh had dashed his hand across her face. What had she done? Was it Youie to knock her about like that? She cowered away still from the memory, as if she would slink out of sight at his – demand that never again should he see her face. Youie had sent her away, driven her far from the place where she belonged, her place and the place of her people. She had gone; his will carrying her, when she did not know where she was going. Her feet, her legs, her arms and hands had been obedient to him; taken her away, wandering through the ranges, for how long she did not know. For no other reason could she have left her own country and the country of her people*” [30, p. 231].

Образи жінок із фізичними вадами у постколоніальному дискурсі реалізують потужну символічну функцію. Семіотичний потенціал цих метафор реалізує відчуття маргіналізації людини у постколоніальному суспільстві, руйнації системи колоніальних цінностей. Жінки постколоніального простору австралійської культури стереотипізовані вже не як пасивні об’єкти чоловічого довілля, а як активні суб’єкти у своєму протистоянні несправедливості, відчуженню, насильству: “*Her crippled body ... remain’s her property: in effect in a traditionally male society two means of achieving power (possession of the land and*

possession of the female body) are reclaimed by Hester” (Jolley E. *The Well*) [31, p. 208]. У такий спосіб авторці вдається семіотичне об’єднання й символічне ототожнення фізичної недуги та відчуття відчуженості, самотності.

Висновки. Аналіз гендерної стереотипізації у постколоніальній прозі Австралії XX ст. переконує у важливості двох протилежних тенденцій в еволюції австралійської культури. Обидві тенденції розгортаються одночасно в межах австралійського полікультурного простору. Перша тенденція виявляється у потужному консерватизмі суспільства й частковому збереженні системи колоніальних цінностей, уявлень про домінуючу роль чоловіка у суспільному житті. Друга тенденція, яка простежується в сучасному австралійському дискурсі, є інноваційною. Вона пов’язана

з деконструкцією усталених авто- та аллостереотипів маскулінності й фемінінності, зміни формату внутрішньосоціумної комунікації. Такий вид суспільної взаємодії набуває ознак міжкультурної комунікації, яка все ж не знищує дисбалансу маскулінності та фемінінності. Змінюється фокус суспільної уваги від ідеї маскулінної домінантності до концептів постколоніального фемінізму. Зазначені тенденції виявляються у постколоніальному дискурсі за допомогою низки виражальних засобів, найефективнішими серед яких виявилися епітети, гіперболи, порівняння, метафори, інтенсифікації й повтори.

Перспективу дослідження становить зіставний аналіз деконструкції гендерних стереотипів в австралійській та інших англійськомовних культурах постколоніальної доби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Boroditsky L., Schmidt L. A., Phillips W. Sex, syntax, and semantics. *Language in mind: Advances in the study of language and thought* / ed. by D. Gentner, S. Goldin-Meadow. New York : The MIT Press, 2003. P. 61–79. <https://doi.org/10.7551/mitpress/4117.003.0010>
2. Krahmer E. What Computational Linguists Can Learn from Psychologists (and Vice Versa). *Computational Linguistics*. 2010. № 36 (2). P. 285–294. <https://doi.org/10.1162/coli.2010.36.2.36201>
3. Linguistic intersections of language and gender: Of gender bias and gender fairness / ed. by D. Schmitz, S. D. Stein, V. Schneider. Berlin, Boston : Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2025. 249 p.
4. Hellinger M., Bußmann H. The Linguistic Representation of Women and Men. *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men. Vol. 1* / ed. by M. Hellinger, H. Bußmann. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2001. P. 1–27.
5. Best D. Gender Stereotypes. *Encyclopedia of Sex and Gender : Men and Women in the World's Cultures* / ed. C. R. Ember, M. Ember. New York : Kluwer Academic / Plenum Publishers, 2003. P. 11–26.
6. Гаврилін А. В. Вивчення особливостей мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок кінця XX – початку XXI століття. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету*. Маріуполь, 2008. № 1. С. 96–103.
7. Мартинюк А. П. Конструювання ґендеру в англійськомовному дискурсі. Харків : Константа, 2004. 292 с.
8. Ткачик О. В. Ґендерні стереотипи у фольклорі Великобританії. Beau Bassin : GlobeEdit, 2019. 192 с.
9. Eckert P., McConnell-Ginet S. Gender and Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 357 p.
10. The Gender Communication Connection / ed. by T. K. Gamble, M. W. Gamble. New York : Routledge, 2020. 396 p.
11. Wodak R. Introduction : Some Important Issues in the Research of Gender and Discourse. *Gender and Discourse*. London : Sage Publications, 1997. P. 1–20.
12. Васьківський Ю. В., Кіца М. О. Ґендерний аспект телевізійної реклами : український та зарубіжний досвід. *Теле- та радіожурналістика*. Вінниця, 2011. № 10. С. 56–63.
13. Першина О. Є. Ґендерні стереотипи та засоби масової комунікації. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2005. № 23. С. 110–115.
14. Fairclough N. Language and Power. London, New York : Routledge, 2001. 240 p.
15. Бурейчак Т. С. Рекламні стратегії конструювання нормативних ґендерних дискурсів. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2008. № 2. С. 227–242.
16. Australian Feminist Judgments: Righting and Rewriting Law / ed. by H. Douglas, F. Bartlett, T. Luker, R. Hunter. Oxford and Portland, Oregon : Bloomsbury Publishing, 2014. 380 p.
17. Domestic Fiction in Colonial Australia and New Zealand / ed. by T. S. Wagner. New York : Routledge, 2015. 240 p.
18. Waling A. White Masculinity in Contemporary Australia: The Good Ol’ Aussie Bloke. New York : Routledge, 2019. 238 p.
19. Wright J. Preoccupations in Australian Poetry. Melbourne: Oxford University Press, 1965. 248 p.
20. The Words That Made Australia: How a nation came to know itself / ed. by R. Manne, Ch. Feik. Cillingwood, Vic. : Black Inc., 2014. 288 p.
21. Dowel Gr., Dowel D. Life Love Fun Living in Australia. Part 2. Robina, QLD : Graham and Bell Dowel, 2015. 47 p.

22. Palmer V. *The Passage*. York, Aus.: F W Cheshire LTD, 2015. 208 p.
23. Palmer V. *Golconda*. Saint Lucia, QLD : University of Queensland Press, 1972. 286 p.
24. Lawson H. *The Union Buries Its Dead*. *Australian Short Story* / ed. by L. Hergenhan. St. Lucia, Qld. : University of Queensland Press, 2012. P. 1–4.
25. Lawson H. *Water Them Geraniums*. *Australian Short Story* / ed. by L. Hergenhan. St. Lucia, Qld. : University of Queensland Press, 2012. P. 5–29.
26. Eldershaw M. B. *Tomorrow and Tomorrow and Tomorrow*. London : Virago Press, 1983. 456 p.
27. Hay W. *The Escape of the Notorious Sir William Heans (and the Mystery of Mr. Daunt) : a Romance of Tasmania*. Carlton : Melbourne University Press, 1955. 416 p.
28. Park R. *The Harp in the South*. Melbourne : Angus & Robertson, 1948. 229 p.
29. Lawson H. *On the Track*. Books on Demand, 2023. 156 p.
30. Prichard K. S. *Coonardoo : The Well in the Shadow*. Melbourne : Angus and Robertson, 1956. 234 p.
31. Ellis K. "[P]eople Often Judged by What They Feared or Knew Existed in Themselves": Postcolonialism, the Gothic, and Disability in *the Well*. *Postcolonial Issues in Australian Literature* / ed. by N. O'Reilly. New York : Cambria Press, 2010. P. 203–218.